

УДК 378.22.016:5:[373.5]

ВАЛЕНТИНА ОНІПКО

Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г.Короленка

РОЗВИТОК ПАРТНЕРСЬКИХ ВЗАЄМИН МІЖ ВИКЛАДАЧАМИ І СТУДЕНТАМИ НА КАФЕДРІ ВНЗ ІІІ-ІV РІВНЯ АКРЕДИТАЦІЇ

Розглянуто особливості розвитку партнерських взаємин між викладачами і студентами на кафедрі внз ІІІ-ІV рівня акредитації, теоретично обґрунтовано формування співтворчості викладача і студентів у навчально-виховному процесі, визначено специфіку класифікації стратегій педагогічної взаємодії.

***Ключові слова:** партнерські взаємини, викладач, студент, співтворчість, стратегія педагогічної взаємодії, навчально-виховний процес.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження визначається суперечністю між об'єктивними потребами практики, яка прагне модернізувати навчально-виховний процес у виші на основі партнерства як співтворчості викладача і студента, і недостатньою розробленістю в теорії шляхів, способів і технологій вирішення складної проблеми рівноправної взаємодії учасників процесу навчання; між відсутністю науково обґрунтованих методик формування партнерських відносин «викладач – студент» як результату інноваційних форм міжособистісних відносин; методологічним і науково-практичним значенням розроблюваної теми в умовах реформування системи освіти. Як зазначено в Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті (2002 р.), пріоритетним стає особистісно орієнтований підхід, який забезпечує найсприятливіші умови для розвитку й самореалізації особистості, що передбачає наявність педагогічної взаємодії, суб'єкт-суб'єктних відносин, діалогічного спілкування, партнерських взаємин.

Сенсом спільної діяльності або взаємодії в партнерстві є співробітництво його учасників. У партнерських взаєминах відбувається перебудова рольових відносин викладача та студента у рівноправні. Ідея співробітництва, діалогу, партнерства у взаємовідносинах суб'єктів навчальної діяльності – одна з основних у педагогіці останніх років. Проте її реалізація в практичній діяльності відбувається з великими труднощами. Навчання, один з найдавніших процесів людської діяльності, полягає у взаємодії викладача та студента. Цей процес нерозривно пов'язаний із поняттям «партнерство».

Аналіз ступеня опрацювання окресленої проблеми засвідчив, що вітчизняні та зарубіжні науковці глибоко дослідили різні аспекти партнерських взаємин між викладачами і студентами. На необхідність вирішення різноманітних проблем, пов'язаних із розвитком ідеї педагогічної взаємодії, вказують сучасні українські вчені – педагоги О. Глузман, О. Друганова, С. Золотухіна, М. Євтух, В. Курило, О. Микитюк, С. Микитюк, В. Майбородова, Н. Побірченко, Н. Пузиркова, О. Радул та ін. Низка дослідників (Н. Єлізарова, М. Фрумін, Г. Цукерман, Е. Чудінова й ін.) звертається до особливостей навчальної взаємодії. Роботи закордонних авторів (Р. Селман, О. Стауфорд, М. Фландерс, М. Хаузен) розглядають взаємодію, або інтеракцію, у навчанні, виходячи з положень гуманістичної й когнітивної психології. Емоційно-комунікативну сторону навчальної взаємодії аналізують у своїх працях Е. Беленкіна, Л. Жарова, В. Котов, М. Рібакова, М. Седова, Р. Шакуров та ін. Проблеми педагогічної взаємодії (Г. Бал, М. Вієвська, В. Власенко, Л. Кондрашова, Л. Нечаєва); формування у майбутнього вчителя індивідуального стилю педагогічного спілкування (А. Андреев, В. Галузяк, Г. Мешко); формування комунікативних вмінь і навичок (З. Білоусова, І. Кирилова, М. Васильєва, В. Каплинський, Н. Косова); культура педагогічного спілкування (Ф. Байкін, В. Грехнов, Т. Гриценко, І. Ільяєва, С. Омельченко).

Незважаючи на широке коло існуючих досліджень, що розвивають різні аспекти «педагогічного партнерства»: «педагогіку взаємодії» (А. Белкін, І. Зімня, Є. Коротаєва, А. Кравченко, М. Щевандрін); «педагогіку підтримки» (О. Газман, Н. Михайлова, С. Юсфін); «педагогіку співробітницької взаємодії» (Л. Майбородова); організацію навчальної взаємодії в колективних, кооперативних, групових формах роботи (А. Донцов, Х. Лийметс, А. Петровський, В. Фляків, Д. Фельдштейн, Г. Цукерман, С. Якобсон) – на цей момент, не можна говорити про існування цілісної характеристики ідеї «партнерської взаємодії». До того ж, як цілісна технологія, ідея «партнерської взаємодії» ще не отримала втілення у будь-якій моделі, яка б мала чітко відпрацьований нормативно-термінологічний апарат, який є таким необхідним на теперішньому етапі реформування системи вищої освіти України. Так, структурно-функціональний аналіз загальної теорії партнерства розглядається С. Архангельським. Автор визначає партнерську взаємодію у навчальному процесі як «планомірний порядок дій, що приводять динамічну систему навчання до досягнення заданих результатів». Психологічний аналіз теорії партнерства стосовно навчального процесу наданий Н. Талізіною. Проблема розробки технології партнерської взаємодії у навчально-пізнавальній діяльності розкривається в роботах В. Костіної, К. Ярьсько. Вчені розглядають проблему засобів партнерства у зв'язку з навчально-творчою діяльністю. В. Костіна розрізняє рівні використання поняття «засобів партнерських взаємин в навчально-пізнавальній діяльності» у

широкому розумінні, коли йдеться про компоненти педагогічної системи, та у вузькому, маючи на увазі матеріальні та ідеальні інструменти навчання.

Аналіз робіт, присвячених проблемі партнерства, показує, що ця проблема не є до кінця вирішеною. На сучасному етапі розвитку науки розгляд партнерських взаємин у навчальному процесі має практичне значення, однак, як показують дослідження в цій сфері, багато практичних і теоретичних питань, таких як розкриття функцій етапів партнерських взаємин, визначення відповідних засобів партнерства, лишаються відкритими. Таким чином, тема випускової роботи є актуальною на сучасному етапі розвитку педагогіки в Україні.

Мета написання статті – теоретично обґрунтувати особливості процесу розвитку партнерства між викладачами та студентами як одного із основних факторів, що впливає на якість навчально-виховного процесу на кафедрі.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи сучасні тенденції особистісно орієнтованого навчання, що вимагає ретельного підбору і використання комплексу дій викладача для виконання поставленої мети зокрема, неможливо обмежитися однією стереотипною моделлю поведінки, а необхідно створити нову, власну, динамічну, яка б працювала у різних ситуаціях, що мають місце при викладанні з урахуванням темпераменту і характеру власне викладача. Враховуючи це, очікуваний результат – переважання стратегій, які, при аналізі літератури і педагогічних спостережень, були б найбільш доцільними в партнерських взаєминах під час занять. Спілкування – це основа взаємодії, тому вибір стратегії спілкування має найважливіше значення щодо ефективності педагогічної взаємодії викладача та студента як суб'єктів навчання. Так, найбільш очікуваними з позицій ефективності у педагогічній діяльності в партнерстві є стратегії спілкування, які не пригнічують інтересів загалом, але забезпечують ефективне виконання поставлених викладачем завдань. До таких стратегій необхідно віднести співробітництво, компроміс. Переважають у педагогічному спілкуванні в розвитку партнерських взаємин викладача зі студентами стратегії співробітництва і компромісу за частотою застосування порівняно з іншими, зокрема конкуренцією, уникненням, пристосуванням, які не дають можливості викладачу у більшості випадків досягнути поставлених цілей.

Діалогічна взаємодія – це основа партнерських взаємин, а отже правильне здійснення спілкування – необхідний чинник ефективності на занятті. Очевидно, що планування заняття – обов'язкова умова діяльності викладача, яка підлягає певній моделі, тобто певним параметрам побудови, розробленим у залежності від специфіки предмету і діяльності студентів щодо вивчення дисципліни [1].

Завдання взаємодії в партнерських взаєминах студентів та викладачів:

- ✓ збільшити ефективність діалогічного спілкування;
- ✓ зменшити конфліктність у педагогічній діяльності;
- ✓ ефективно розподілити акти підготовки і планування навчання викладачем.

Перш за все, основним суб'єктом партнерських взаємин на занятті є викладач, він виступає як джерело знань, як наставник і вихователь, але, разом з тим, він виступає і як людина, чоловік чи жінка. Ми будемо розглядати поняття «образ викладача» як уявлення про викладача як професіонала, громадянина та особистість, що знайшло відображення в соціокультурному просторі партнерських взаємовідносин. «Образ викладача», на нашу думку, є об'єктивним відображенням сукупності характеристик професійної діяльності, світогляду,

поведінки та спілкування особистості викладача, типових для представників професії та прийнятих гуманітарним стандартом суспільства. Викладач впливає на студентів комплексом взаємопов'язаних елементів зовнішності. Культура і техніка мовлення педагога, культура і техніка рухів, одяг та культура і техніка догляду за своїм тілом – все це складники зовнішності. Кожен елемент зокрема має ряд компонентів, що складає системоутворюючу цілісність.

Власне педагогічна система розробляється у рамках особистісно орієнтованого навчання із урахуванням особистісних якостей кожного студента. Тож, із педагогічної точки зору, слід застосовувати стратегії прямого і непрямого навчання у тісній взаємодії одна з одною. Так, стратегія прямого навчання передбачає власне навчання на занятті, коли основним джерелом інформації є розповідь викладача і робота з підручником. Студенти активно взаємодіють із викладачем, виконують певні дії під його управлінням і внаслідок цього набувають певні нові знання і навички [4]. Стратегія непрямого навчання передбачає самостійну роботу студентів. Це може бути нестандартне домашнє завдання, індивідуальна робота, коли джерелом інформації є не викладач, а інші літературні, електронні джерела тощо. Стратегія непрямого навчання (через щось) передбачає лише спрямування самостійної діяльності студента, коли більшість операцій останній проводить сам і тільки консультується з викладачем. Ця стратегія дає можливість розкрити практичне значення, внутрішню зацікавленість студентів, здобути навички практичної діяльності, дослідницької тощо. Таким чином, активне поєднання стратегій прямого і непрямого навчання у плануванні педагогічної діяльності дасть можливість здобути студентам теоретичні (програмовані) знання, а також залучити до креативної практичної та дослідницької діяльності, що надасть більш системне, чітке і внутрішньо детерміноване знання певного предмету і, в свою чергу, забезпечить ефективність педагогічної діяльності в запропонованій моделі.

У рамках викладу нового матеріалу стратегічне планування діяльності викладача дає можливість ефективно і зрозуміло для студентів систематизувати акт подачі нового матеріалу з використанням певних засобів. Зокрема, ми використовували стратегію поглиблення, коли матеріал подається від загального до конкретного, від легкого до складного. Так, педагогічна розповідь передбачала вступ, коли пояснювався план, загальні поняття і закономірності з поступовим їх розширенням і деталізуванням. У даній стратегії необхідно активно поєднувати подані нові поняття з їх подальшим тлумаченням, а записи студентів робляться одночасно із розповіддю викладача. Окрім стратегії поглиблення, необхідно використовувати стратегії проблематизації і збагачення. Стратегія проблематизації передбачає чітку постановку питань при вивченні нового матеріалу. Викладач у вступі наводить приклади, описує явища чи закономірність і вказує на моменти, які не розкриті, потребують пояснення, після чого розкриває їх [3]. Стратегія збагачення передбачає формування системності знань студентів за рахунок постійних міжпредметних зв'язків, які поєднують знання і уміння з декількох предметів, перешкоджаючи їх розірваності і відокремленості для студентів при вивченні окремих дисциплін чи навіть тем. Необхідно застосовувати міждисциплінарні завдання, зокрема, при плануванні форм непрямого навчання, даючи певні індивідуальні чи колективні завдання.

У педагогічній діяльності спілкування тісно переплітається з педагогічними конфліктами – як студента з викладачем, так і між студентами. Це виникає через

неспівпадіння інтересів чи поглядів суб'єктів конфлікту і вимагає вирішення [2]. За результатами літературного огляду і власних досліджень ми виокремили успішні стратегії для застосування у даній моделі партнерської взаємодії викладача і студентів, зокрема, стратегію співробітництва, компромісу. Так, стратегія співробітництва (кооперації) вказує на сумісну діяльність суб'єктів спілкування, коли їхні цілі узгоджуються і задовольняються зусиллями обох сторін, що унеможливує конфліктність, оскільки задоволення потреб і викладача, і студентів є обов'язковим. При цьому необхідно розуміти, що викладач не повинен неухильно нав'язувати свою думку, мету, він повинен синтезувати їх у студентів шляхом переконання, узгодження, зацікавлення і заохочення. Якщо у студентів з'явиться внутрішня мотивація до пропонованої викладачем роботи чи завдання, то ефективність цієї роботи зростатиме в рази. Стратегію компромісу використовують, коли кооперація неможлива і студенти не задоволені чи не хочуть виконувати певні завдання тощо. Ця стратегія є менш ефективною, але дає можливість досягнення поставленої навчальної мети (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація стратегій педагогічної взаємодії

Стратегії педагогічної взаємодії								
Стратегії планування навчання		Стратегії психолого-педагогічного впливу	Стратегії викладання матеріалу			Стратегії спілкування		
Стратегія прямого навчання	Стратегія непрямого навчання	Стратегія розвивального навчання з елементами маніпуляцій	Стратегія поглиблення	Стратегія збагачення	Стратегія проблематизації	Співпраця	Компроміс	Співтворчість

Спираючись на основні цінності діалогу, загальні характеристики взаємодії як процесу, ми виділили наступні структурні компоненти діалогічного взаємодії – діалогічні відносини, міжособистісні позиції учасників, активна спільна діяльність, інформаційний зв'язок на ціннісно-смысловому рівні.

Відповідно до цих компонентів, ми розглядаємо діалогічну взаємодію як процес взаємовпливу викладача і студента з метою їх розвитку та саморозвитку на основі відкритої міжособистісної позиції, діалогічного розуміння як спільного пошуку, ціннісно-смыслового зв'язку. В рамках діалогічної взаємодії простежуються виникнення і розвиток різних відносин – співпраця, співтворчість, партнерство, стиль яких регулюється системою цінностей, норм, обумовлених спільною діяльністю учасників освітнього процесу.

Адекватність і пріоритет партнерства у вузі визначаються такими факторами, як відповідність новим завданням виховання і освіти у вищій школі і сучасним тенденціям розвитку суспільства, а також домінуванням партнерства серед інших форм діалогічної взаємодії, таких, як персоніфіковане посередництво, тьюторство, консультування.

На основі виділених сутнісних характеристик діалогічної взаємодії як методологічного орієнтиру була розроблена схема партнерства, яка відображає особливості прояву педагогічного в навчально-виховному процесі. Системотвірною ідеєю для розробки моделі партнерства є ідея діалогу як рівноправної взаємодії особистостей, в основі якої – міжособистісні взаємини, стосунки викладача і студента як вільних, неповторних суб'єктів.

Специфіка партнерства в освіті визначається терміном «співпраця», який передбачає часткову тотожність (бути частиною) і нетотожність (брати участь). Реалізація цих дій передбачає ідентифікацію як адаптацію особистості до соціуму за допомогою засвоєння нею соціальної ролі партнера і автономність як становлення індивідуальності з розвитком здібностей, що забезпечують успішне оволодіння різними видами діяльності і спілкування.

Виходячи з цієї специфіки, ми зробили висновок, що термін «партнерство» для особистості пов'язаний із самовизначенням у спільній діяльності, усвідомленням своєї самоцінності і цінності іншої.

Партнерство ми відносимо до інноваційних форм взаємодії, оскільки саме становлення партнерських відносин знаходиться в площині інноваційної освітньої діяльності стосовно до вищої професійної освіти, насамперед – діяльності викладача. Адже, відбиваючи деструктивну функцію дослідно-експериментальної роботи, в якій здійснюється ця діяльність, партнерство руйнує стереотип педагогічного мислення в сфері відносин викладач – студент. Це взаємини викладача і студента як незалежних особистостей, спрямовані на досягнення загальних цілей на принципах рівності, добровільності, рівнозначності та доповнюваності учасників освітнього процесу; враховуючи механізми саморозвитку особистості, партнерство ставить студента в активну позицію, що дозволяє йому реалізувати індивідуально-особистісний розвиток; припускаючи широкий спектр стратегій співпраці між викладачем і студентами, воно передбачає поділ права вибору та відповідальності за прийняття рішень, що дозволяє їм рівноцінно, але по-різному брати участь у проектуванні, організації та здійсненні діяльності, що веде до їхнього особистісного розвитку.

Нами виділені ціннісні орієнтири партнерства з взаємозв'язку двох складових – духовно-моральної і прагматичної, які визначають цілі партнерства: сприяти саморозвитку та професійного самовизначення і забезпечити високий рівень освіченості (рис. 1).

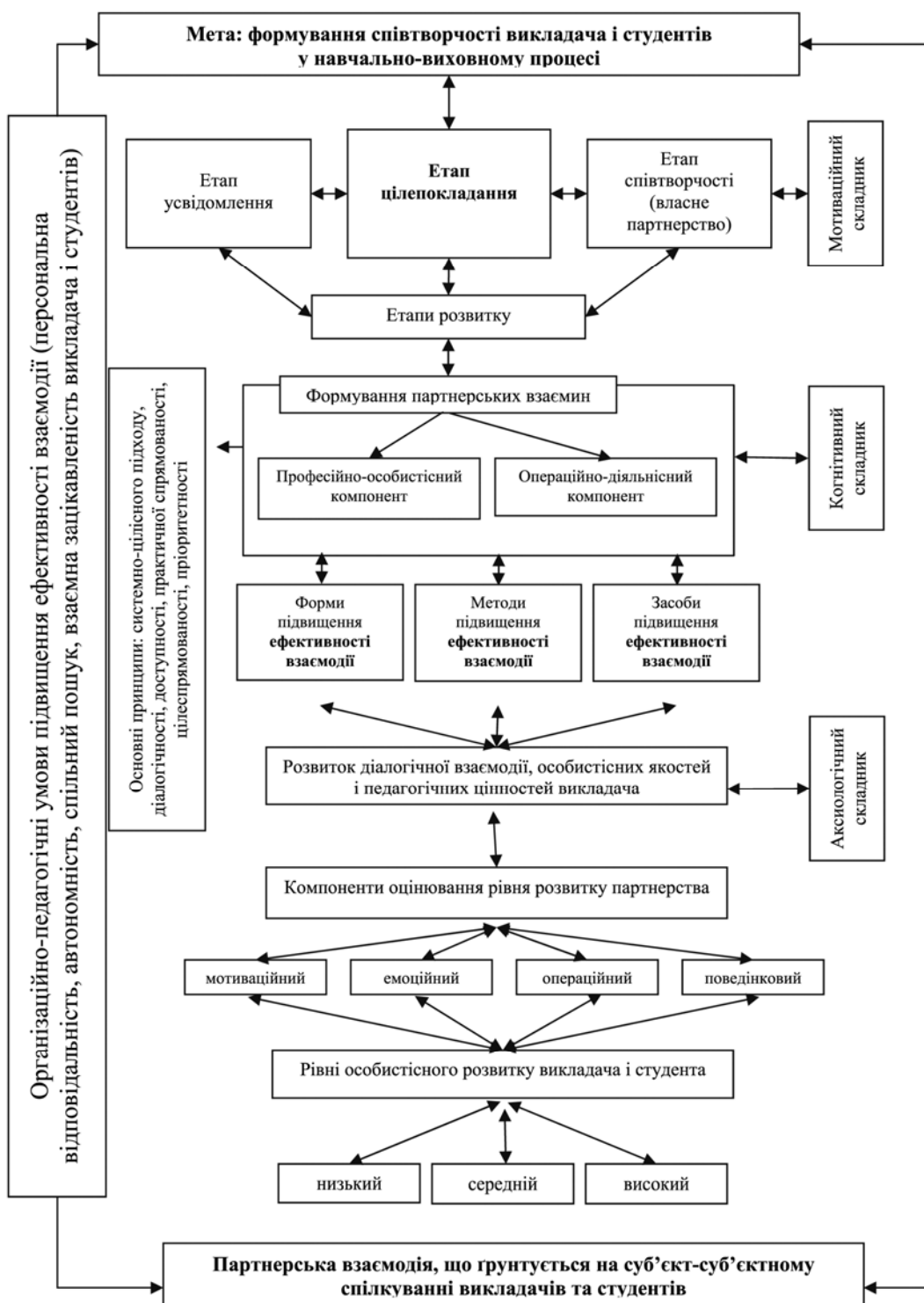

Рис. 1. Схема формування партнерських взаємин

Визначення структурних складових діалогічної взаємодії є основою для виділення таких компонентів у моделі партнерства, як: мотиваційний, пов'язаний з необхідністю оформлення в мотиваційній сфері потреби партнерської взаємодії; емоційний, який розуміється як загальний емоційно-психологічний простір, створений на основі комфортного спілкування викладача і студента, що створює умови для прояву емоційного благополуччя учасників взаємодії; операційний, спрямований на оволодіння навичками партнерства в навчанні через розширення співробітництва на рівнях «викладач – студент», «студент – студент»; поведінковий, що припускає ціннісно-нормативну єдність, яка веде до зближення викладача і студента в позиції партнера і проявляється в демократичності їхніх дій при цілепокладанні, целезасвоєнні, виборі шляхів реалізації цих цілей, їхньому постійному коригуванні і спільній оцінці діяльності.

Зміст компонентів схеми є основою для характеристики рівнів партнерства (низький, середній, високий). Усі компоненти мають багатий склад показників. Тому в діагностичних перевірках особливу увагу ми надавали тим із них, на яких базується успішне партнерство, а саме: активна творча позиція по відношенню до себе й іншого (мотиваційний компонент), комфортність у взаєминах (емоційний компонент), почуття спільності, здатність до спільних дій (операційний компонент) і особистісна незалежність (поведінковий компонент). Застосування різних діагностичних методик дозволило виявити та обґрунтувати зміст трьох рівнів особистісного розвитку студентів (низький, середній, високий) з точки зору розвитку якостей, що складають ядро партнерства.

Висновки. Якісна підготовка сучасного фахівця вимагає формування у студентів відносин партнерства на основі персональної відповідальності, незалежності (автономності), спільного творчого пошуку викладача і студентів і взаємної зацікавленості в їхньому духовному, професійному та морально-діловому просуванні. Формування партнерських відносин «викладач – студент» успішно здійснюється, якщо система організації партнерства у на кафедрі включає: а) безпосереднє навчання з використанням нетрадиційних засобів навчання на основі партнерства; б) навчально-дослідну діяльність викладача і студента, зорієнтовану на спільний науковий пошук; в) морально-ділову установку на повагу, незалежність і деяку конкуренцію у відносинах між викладачем і студентом.

Технологія партнерства у взаємодії «викладач-студент» у вищій вимагає детальних і ґрунтовних досліджень партнерських відносин у вищій школі як такої, подальшого цілісного осмислення функцій партнерства, проблеми особистісного та професійного розвитку суб'єктів навчання. У навчально-виховному процесі повинні використовуватися різні засоби і технології навчання з урахуванням цілей і задач, широкого спектру стратегій співпраці викладача і студентів. Чільну роль відіграють дотримання принципів взаємної поваги та довіри, свободи вибору, делегування повноважень, індивідуального підходу, в тому числі творчі завдання на матеріалі реальної практики професійної діяльності з урахуванням індивідуальних здібностей студентів.

Список використаних джерел

1. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : Навчальний посібник / С. Г. Карпенчук. – К. : Вища школа, 2005. – 180 с.
2. Кондрашова Л. В. Педагогіка в запитаннях і відповідях : Навчальний посібник / Л. В. Кондрашова, О. А. Пермяков. – К. : Знання, 2006. – 252 с.
3. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : Навчальний посібник / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2005. – 520 с.
4. Третьяков П. И. Адаптивное управление педагогическими системами : Учеб. пособие для студ. Высших учеб. заведений / П. И. Третьяков, С. Н. Митин, Н. И. Бояринцева. – М., 2003. – 122 с.

Стаття надійшла до редакції 17.09. 2014 р.

ОНИПКО В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленко, Україна

РАЗВИТИЕ ПАРТНЁРСКИХ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ МЕЖДУ ПРЕПОДАВАТЕЛЯМИ И СТУДЕНТАМИ НА КАФЕДРЕ ВУЗА III-IV УРОВНЯ АККРЕДИТАЦИИ

В статье рассмотрено развитие партнерских взаимоотношений между преподавателями и студентами на кафедре вуза III-IV уровня аккредитации, теоретически обосновано формирование сотворчества преподавателя и студентов в учебно-воспитательном процессе, определена специфика классификации стратегий педагогического взаимодействия.

***Ключевые слова:** партнерские взаимоотношения, преподаватель, студент, сотворчество, стратегия педагогического взаимодействия, учебно-воспитательный процесс.*

ОНИПКО V.

Poltava National Pedagogical University named after V. Korolenko, Ukraine

DEVELOPMENT OF PARTNERSHIP RELATIONS BETWEEN TEACHERS AND STUDENTS ON UNIVERSITY FACULTY III-IV LEVEL OF ACCREDITATION

The article reviews the development of partnerships between teachers and students at the Department of Universities III-IV accreditation levels, theoretically justified formation of co-creation of teacher and students in the educational process, the specific features of classification strategies teacher interaction. It is noted that the formation of partnerships "teacher - student" successfully carried out if the system of partnerships at the Department include: direct teaching using unconventional means of education through partnership; teaching and research activities of the teacher and student-oriented joint scientific research; moral and professional installation on respect, autonomy, and some competition between teacher and student.

***Keywords:** partnerships, teacher, student, co-creation, the strategy of pedagogical interaction, educational process.*